

նականապէս բաժնուած էր բնութեան կեանքէն և հետզհետէ հասած հոգեւոր հասունութեան. ամէն անգամ որ մարդը կը փորձէ հաղորդակցիլ հեթանոսութեան, անխուսափելիօրէն կ'ենթարկուի անկումի մը, Քրիստոնէութիւնը բնութեան սորաափէն և գերութենէն մարդը կարենալ ազատելու համար ստիպուած էր անտեղիտալի և հերոսական պատերազմ մը յայտարարել մարդուն թէ՛ ներսի և թէ՛ դուրսի բնութեան տարբերուն դէմ, Սուրբբուն սարսաղագոյնի կեանքին մէջ ճշդողական պատերազմը լաւագոյն օրինակն է ասոր:

Եւ համոզուած եմ որ միայն Քրիստոնէութիւնն էր որ կարելի ըրաւ դրական գիտութեան և թեքնիքի իրականացումը: Որքան ատեն որ մարդը բնութեան հետ հաղորդակցից էր և իր կեանքին հիմը կը կազմէին միթոսները, չէր կրնար բնութենէն վեր բարձրանալ: Անկարելի է շինել երկաթուղիի գիծեր, հնարել հեռագիր և հեռաձայն, դեբրու վախի ազդեցութեան տակ: Մարդը որպէսզի կարենար բնութիւնը գործածել որպէս մեքենականութիւն, պէտք էր որ մարդուն գիտակցութենէն վանուէր բնութեան դեբրու ներշնչումը և անոր հաղորդակցութիւնը անոր հետ:

Մարդուն բնութենէն ազատութեան արդիւնքը այն եղաւ որ ան քաշուեցաւ ներքին հոգեւոր աշխարհի մը մէջ, ուր սկսեալ հերոսական ատաւոր մաքսուում մը բնական տարբերուն դէմ, որպէսզի յաղթէ ստորին բնութեան և կերտէ իր նկարագիրը որպէս ազատ մարդկային անձնաւորութիւն մը: Այս մեծ գործը, մարդուն ճակատաբերին կեդրոնական իրողութիւններէն մին՝ իրադրութեանցաւ Քրիստոնէութեան Սուրբբուն կողմէ: Այն տիտանեան պայքարը ապրուած Քրիստոնէայ մեծ ճշմարտեմբուն և անապատականներուն կողմէ ընդդէմ աշխարհի ցանկութեանց վերջնականապէս ապահովեց մարդուն ազատութիւնը ստորին տարրերէն: Հին աշխարհին մէջ մարդուն պատկերը ձեւուած էր Հին Ագամի վրայ որ կը խորհրդանշէր մարդկային հաւաքականութիւնը ինկած բնութեան ստորին տարրերու անգուններուն մէջ: Բայց այժմ մարդը պարտաւոր է արհամարհել բնութիւնը, որպէսզի կերտէ մարդկային նոր անձնաւորութիւն մը՝ Նոր Ագամին օրինակին համաձայն: Այս

ԱՍՏՈՒԱԾՊԱՇՏՈՒԹԵԱՆ

ԲՆՈՅԹՆ ՈՒ ՆՇԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Տիեզերքի մարդը կեանքը, տեսանելի և անտեսանելի կը փառաբանէ Հաստիչը: Երկրագունքիւնը արարածին գիտակցութիւնն ու զգացումն է Անդրագոյնին հանդէպ, ըսել կ'ուզենք իրողութեան մը որ անկախ է պաշտողէն և որ խորհրդաւորութեամբ մը պատուած է: Անդրագոյնը է՛ նաև Գերբնականը և որ գերագոյն նպատակներէն է մարդկային հոգիին որուն ան կը ձգտի կրօնքին էութիւնը աստուածապաշտութիւնն է, պաշտելութեան զգացումը Աստուծոյ ներգոյնութեան և անդրագունութեան և Անոր մեզ մօտիկութիւնը, բացորոշակի տարբերութիւնը հունաւոր արարածներէն բայց ո՛չ անբաժան անոնցմէ: Էական է նկատել որ աստուածապաշտութեան մէջ անձնապաշտութեան տարբեր պէտք չէ խառնել: Ո՛չ թէ մարդուն փափաքներն ու պէտքերը շնչաւորու են, այլ Աստուծոյ գոյութիւնը, ներկայութիւնը, վսեմութիւնը, մեծութիւնը վերակոչելու է: Ստեղծագործութեան բուն իմաստը կը յայտնաբերուի պաշտելութեան մէջ, նուիրում Աստուծոյ Մեծութեան, Աքանդիլութեան, Գեղեցկութեան: «Սուրբ, Սուրբ, Սուրբ Տէր Արարութեանց...»: Միայն ինքն գոյ է: Ստեղծագործութիւնը իմում միայն արժէք մը ունի: Առանց իրեն՝ ոչինչ: Ե՛ւ կաւ «չէ», «կրնայ» կամ «չկրնայ» պէտք չէ վերագրելու Աստուծոյ, քանզի այդ բաները, մեր սահմանափակ գիտութիւնը կը յայտնեն:

Աստուած Բացարձակ է և Յաւիտեանական, ներկայէն, անցեալէն և ապագայէն

ճիշդ որ կ'ընդգրկէ նախկին միաբանակցութիւնները, և միջնադարեան վանականութիւնը և բոլոր այն շրջանները ուր պայքար մղուած է նոր անհատականութեան ի նպաստ, կը կազմեն Քրիստոնէական նոր գաւառը:

Ն. ՊԵՏՏՈՒՄԵՆ

Ամփոփեց
Ս. Վ. Մ.

Նկատելով որ մարդ պատմական էակ լինել է, ստեղծուած Արարչէն՝ ժամանակի և միջոցի մէջ, և Ս. Հոգւոյ սնուցիչ առաջնորդութեան տակ զարգացած, պէտք է անցեալին դառնալ փնտռելու ծագումը և նշանակութիւնը այն կերպերուն և միջոցներուն զորս կը կիրարկենք աստուածանանք այդ կերպերն ու միջոցները — ծէս, խորհրդանշան, խորհուրդ, պատարագ — որոնցմով կը պաշտենք, կը տեսնենք որ այս չորան ալ ընդհանուր սովորական յատկանիշներ ունին։ Թուենք քանի մը հատը. 1. Բոլորն ալ նշանակալից ընկերային յատկութիւն մը ունին։ Անոնք կարելի կը զարձանեն որ բոլոր մարդիկ միասին համախմբուին և միասին ազօրեան։ Ուստի սխալ է այն կարծիքը, թէ կրօնքը այն է օրնչ որ անհատը կ'ընէ իր առանձնութեան հետք։ Այլ՝ ընդհակառակը մարդկային պաշտամունքի ամէնէն յատկանշական միջոցները ճշգրտորէն անոնք են որոնց մենակեացը գրեթէ պէտք չունի, այսինքն ընդունուած խորհրդանշաններուն, հաստատուած բանաձևերուն և արարողութեանց։

2. Մէս, խորհրդանշան, խորհուրդ և զոհ կամ պատարագ բոլորն ալ կրկնակ յատկութիւն մը ունին։ Անոնք ներքին և արտաքին տեսանկիւն և անտեսանկիւն առանձնապատկութիւններ ունին սերտորէն իրարու հետ զօգուած, մէկը միւսէն անբաժանելի։ Կրօնքը միայն վերացական իմացուն է մտածում չէ, ոչ ալ շօշափելի իր կամ նիւթ, Այս երկուքէն ոեւէ մէկը առանձին առնուած կը խորտակին ճշմարիտ իմաստը ապրող կրօնքին։ Մարդ հունաւոր էակ մըն է. կը զգայ թէ ինք տիեզերքի մէջ արտայայտուող գերազոյն էակի մը զօրութիւն կախիւ է. այդ կախումի զգացումը զինք կ'առաջնորդէ Աստուծոյ։ Այդ մղումը միայն մտքով չի կատարուիր այլ բաղադրեալ շարժումով՝ յորում մարդուն ամբողջ էութիւնը պէտք է ի նկատի ունենալ։ Մարդս կաղապարուած է Գոյութեան մը համար որ միայն իմացում և խօսք չէ, բայց շարժում և գործունէութիւն։ Ուստի երբ ան Աստուծոյ դառնայ, իր աստեղծական կեանքը իր ճնութեան լման արտայայտիչը պիտի չլլայ, ոչ ալ իր պաշտանքը կատարեալ մինչև որ այս բոլոր ձևերն ու

կերպերը լրութեամբ չարտայայտուին։ Ուստի կրօնքը պէտք է ըլլայ ընկերային և անձնական, ծիսական և արարողական, ներդաշնակ և բանաստեղծական, արտայայտիչ մարդկային ամբողջ ճնութեան, զգացումին, ապրումին, ներշնչութեան և վերացումին գէպի Անտեսանելին։

Երբ մարդ կը թափանցէ կրօնքի աշխարհին մէջ հոն կը գտնէ գեղարուեստի ստեղծագործութիւն։ Գեղեցիկ բանաստեղծութիւն՝ հոգեպարար երաժշտութեան մը հետ ընդհուգուած կը յատկեն աստուածապաշտութեան խորհուրդը։

Ինչո՞ւ համար են եկեղեցւոյ պատկերները, պատարագի հրաշապատում արարողութիւն, խորանի զարդարանք ևայլն։ Պատասխանը բացորոշ է։ Իւրաքանչիւր պարագային զգալի նշան մը ընդունուած է գեր-զգացական իրողութիւնը պատկերացնող որպէսզի կարենայ կամրջիլ զգացական և հոգեկան աշխարհներու միջև եղած անշրպեալ։ Մարդս արարած է ուստի հուշանոր, հետեւաբար ստիպուած է իր սահմանափակութեանով ընդունելու խորհուրդը եւ խորհրդանշան, շօշափելի միջոցներ եւ իմացութեան անոցմով՝ որպէս անգրութարներ՝ Աստուծոյ հետ յարաբերութեան մէջ գալու։

Հիմա գտնէք ձեռքի բնութիւն։ Կրօնական ծէսը արարողական շարժումներու, ձայներու, բանաստեղծութեան ընդունուած մասնաւոր ուրուագիծ մըն է որով հասարակաց պաշտօն կը կատարուի։ Այն սնտոի մտայնութիւնը թէ միջոց, կերպ, ձեւ, վարարներութիւն չընեն, այսինքն ուր որ ալ ըլլայ և ուզած տեղը աստուածապաշտութիւն կը կատարուի, սխալ և խեղաթիւրեալ ըմբռնում մըն է։ Քանզի առանձնական ծիսական պաշտամունք գոյութիւն չունի։ Առանց ծէսի աստուածապաշտութիւն չի կատարուիր։ Հասարակաց պաշտամունք կարելի չէ կատարել եթէ ոչ գծուած և ընդհանուրին խօսող յարացոյցի մը չհետեւինք։

Բոլոր կրօնական արարողութիւններ քրիստոնէական կամ ոչ՝ թատերական կողմ մը ունին, ինչպէս նաեւ կշռական խօսքի և շարժումների զօրաւոր ազդեցութիւն մը ու գեորելու համար հաւաքական գիւրջաւուրում։ Դուռնի թագաւորի Ուխտի Տապանակին առջև իր բոլոր ուժով պարելը կը

ներկայացնէ կրօնական արտայայտումի կարեոր կերպ մը, Հոգեբանօրէն ծէսը ձայնե-
րու և շարժումներու միջոցաւ կը միտի յու-
ղել կրկնումը կրօնական որոշ ձեռք մը որուն
շատեր կրնան մասնակցիլ, Մէսիս ամէնէն
մեծ ստեղծագործութիւնը, Ս. Պատարագը,
սրբազան թատերգութիւն մըն է՝ յորում
երկպագուներ վերստին կը փորձարկեն ու
կ'ապրին փրկագործութեան խորհուրդը՝ Ն-
կեղեցւոյ շարականներն ու մեղեդիները,
քարոզներն ու մաղթանքները հաւատաց-
եալներուն մէջ կրօնական գրգիռ գարթու-
ցանելու կերպեր ու միջոցներ են։ Գործ մը
լաւ կատարելու համար պէտք է ինքզինքդ
յանձնես անոր, ինքզինքդ պարպես։ Ուստի
ծէսը չենք հասկնար եթէ բաժին չառնենք
անոր մէջ, եթէ մենք զմեզ չյանձնենք
անոր հրաշագան ելանքներուն։ Հետեւաբար
հարազատ ծէսի մը եղանակը աւելի քան
կարեոր է։

Մէսը կ'ընդելուզէ խօսքն ու շարժումը,
կշռոյթն ու մեղեդին և ընդունուած արա-
բողական ձեւեր։ Երբ մարդ կը սկսի պաշ-
տել իւր Արարիչը՝ ծէսը կը միաւորէ իր
Ֆիզիքական, մտային եւ յուզումնական
էութիւնը ուղղելով դայն Անտեսանելիին։
Մէսը մարդկային հոգիին ճախրանքը դիւ-
րացնող անհրաժեշտ միջոցն է։ Մէս և աստ-
ուածպաշտութիւն անբաժանելի են։ Առա-
ջինը երկրորդին արտաքին արտայայտու-
թիւնն է։ Մէս և խորհրդանշան մշտապէս
զիրար կը զօրացնեն և կը ճոխանցեն բոլոր
զարգացած կրօնքներու մէջ։ Խորհրդանշա-
նական արարքը օգնութեան կը հասնի, ուր
խօսքեր և շարժումներ անզօր կը մնան։

ԴԵՐԵՆԻԿ ՎՐԴ. ՓՈԼԱՏԵԱՆ

(Մարտնախիլ)

ԽԱՂԱՂԱԿԱՆ ԺԱՄ

Տրտմամ է հարցնել թէ ինչպէս՝ յա-
ջորդաբար և իրարու քով, երգ ու վիճակ
կը գտնանք Շնորհեա մեզ Տէրն ու Նախեաց
Սիրովը։ Մէկը՝ առոյգ, զուսպ, անհասանջ
ու վճռական, միւսը՝ հանդարտ, քնքու-
լլալու չափ թաւշային, համակերպուն ու
փառատրական։

Բայց կրնա՞ր տարբեր ըլլալ հոգին ա-
նոնցմէ ամէն մէկուն, երբ կ'արձակուի
այդպէս բարխառնութենէն զինքը կեր-
պարանող աւազանին, զինքը ձեռք կանչող
ձայներուն ու ապրումներուն։ Ու տարբեր
է եղած երկինքը անօրինակ այն աշխար-
հին՝ հայրենիքը մեր պապերուն, իրենց
պէս սովուն, իրենց պէս տրտում, իրենց
պէս արեւահամ, բուրումնազեղ ու պաշ-
ծառ, բայց և իրենց պէս մտայն, ստուերա-
մած ու տարագիր։

Սեանի հրդեհնուող սեպտաշաբթին մին-
չ և ավերին ու լանջերը Ճաւրոսեան մշունե-
րուն, նախարարական, արքայազարմ տու-
ներէն մինչև անհայրենիք, աստանդական
հայդուկները դեռ հազիւ յիշատակ՝ անց-
եալ ոգորումներուն, կարծես անբացատրե-
լի բայց այնքան ինքնեկ ու հարազատ
զոյներով բանուածք մը կը բանան մեր
աչքին, իրբւ Կտաւը, ենթահողը մեր
պատմութեան։ Ձէ՞ որ մարդիկ ծնունդն են
յաճախ իրենց հողին։ Ձէ՞ որ մեր մարմինը,
մեր կեանքին դրութիւնը, հիւսուածք ըլ-
լալէ առաջ, շաղուընուած ոսկրանիւթ մըն
է, լուծոյթներով շուրին ու հողին, կրա-
կին ու ձիւնին, լուսալիւրկազ ծորումնե-
րովը, համասփիւռ բուրումներովը բընու-
թեան ամէնէն կենդանի ցցունքներուն, ա-
մէնէն կենսայորդ դաշտերուն, ասոնց գո-
լին, ասոնց սառին, խոյանքներուն ու ան-
թոխք թեւարախումներուն։ Ձէ՞ որ մենք՝
ենք այն ինչ որ ուզած է մեզ ընել տա-
րերային զօրութիւնը մեզ կռանող բայց և
մեր ուժերուն մաշումը, ժանգը գոյառու-
րող մթնոլորտին, շրջապատին, կլիմային։
Երբ մանաւանդ անկարող ենք — մէյ մը
անոր ծնունդը ըլլալով հանդերձ — առնել
ու կերպարանել դայն։ Իր մէջը գոյ (իրբե
ի զօրութեան) բայց մեղմով միայն կարելի
հեղումները նորաստեղծելով։